

oporoke. Gradivo, ki ga je Lučić objavil, predstavlja verodostojno sliko vsakdanjega življenja obrtnikov, delovnih obvez in družbenega življenja. Mnogi podatki, ki jih objavlja, so zelo pomembni za preučevanje kulturne zgodovine.

Najnovejše Lučićevo delo predstavlja po metodološki strani, načinu obdelave in objavljanja gradiva ter analizi edinstveno študijo razvoja in položaja obrtniških panog pri nas. Dodamo pa lahko, da je avtor to delo lahko uspešno in temeljito opravil za XIII. stoletje, ker je obseg gradiva omejen, za XIV. in kasnejša stoletja pa bi lahko takšen prikaz izvedli le z vzorčno metodo.

Ignacij Voje

Harald Bachmann, Joseph Maria Baernreither (1845—1925), Der Werdgang eines altösterreichischen Ministers und Sozialpolitikers: Neustadt a. d. Aisch: Kommissionsverlag Ph. C. W. Schmidt, 1977, 178 strani.

Knjiga dr. Haraldja Bachmanna, ki jo je dobil Zgodovinski časopis (na avtorjevo željo) v oceno, obravnava življenje in delo enega poslednjih »velikih liberalcev« stare Avstrije. Joseph Maria Baernreither, po rodu sudetski Nemec, po izobrazbi pravnik, je zastopal od leta 1878 v deželnem zboru in od leta 1885 v poslanski zbornici državnega zbora nemško veleposestvo na Češkem, postal leta 1908 član gosposke zbornice in bil dvakrat minister (najprej leta 1898 kratek čas minister za trgovino v Thunovi vladi in nato leta 1916 minister brez listnice v Clam Martinicovi vladi). Ves čas svojega političnega udejstvovanja se je ukvarjal s socialno in gospodarsko problematiko, napisal je več razprav in memorandumov o reševanju delavskega vprašanja in med drugim veljal za izvrstnega pravnika in poznavalca razmer na Balkanu. Bachmann je tako poizkušal predstaviti ne le Baernreitherja-politika, temveč predvsem Baernreitherja kot političnega, socialnega in gospodarskega misleca in enega tistih nemških liberalcev, ki so širše in kritičneje presojali avstrijsko balkansko politiko. Njegova knjiga je v tem smislu — kljub vrsti pomislekov — zanimiv pogled v miselni svet nemško usmerjenega avstrijskega liberalca, ki po svoje ilustrira tudi širše nazore nemškega meščanstva v monarhiji v zadnjih desetletjih njenega obstoja.

Baernreither je bil po svojih gospodarskih nazorih blizu avstrijski zgodovinski šoli (najprej je bil v stikih z Lujom Bretanom, ki mu naj bi celo ponudil mesto na univerzi, vendar ga Baernreither ni sprejel, ker se je želel še naprej ukvarjati s politiko; kasneje se je zblizal z Eugenom Philippovichem), v svojih socialnih pogledih pa se je zblizeval s tim. »katedrskimi socialisti« in v reševanju socialnega položaja delavstva vzpodbujal k posnemanju angleških vzgledov. Večkrat je potoval v Anglijo, kjer se je med drugim srečal z Engelson in se nato v vrsti razprav, parlamentarnih govorov in raznih spomenicah zavzemal za zakonsko ureditev delavskih skladnic, različnih oblik delavske samopomoči in drugih ustanov, ki naj bi zagotovile delavcu varnejši socialni položaj in izboljšale njegove socialne razmere. V tem prizadevanju se je razumljivo razhajal s socializmom in naglašal, da socialistične ideje ne ustrezajo »mentaliteti« britanskega (in analogno avstrijskega) delavca, kar ga je kasneje večkrat pripeljalo tudi v spor z avstrijsko socialno demokracijo. Pripadal je torej tistemu delu evropskega in avstrijskega meščanstva, ki se je zavedalo težavnega položaja industrijskega delavstva in številnih nevarnosti, ki jih nerešena socialna vprašanja pomenijo za obstoječi (kapitlistični) družbeni red, ki pa se je prav tako zbal radikalnejših rešitev in zavračalo spoznanje o razrednem konfliktu med proletariatom in kapitalom. Njegovo pozivanje k medsebojnemu sporazumevanju in učinkovitejši organizaciji socialne zaščite (h kateri bi moral po Baernreitherju značilno prispevati tudi delavec sam in to ne le s svojim protestom, temveč tudi z denarnim prispevkom) je sicer lahko v danih razmerah pomenilo določen napredek, bilo pa je nedvomno tudi svojevrstna meščanska protiutež radikalnejšim rešitvam, kar Bachmann v svojem neredko močno apologetičnem prikazu Baernreitherjevih stališč praviloma pozablja.

Podobno kot v presojanju socialnih problemov delavstva se je Baernreither izogibal radikalnejšim spremembam tudi v avstrijskem notranje-političnem življenju. Po njegovem mnenju monarhija ob koncu 19. stoletja še ni bila zrela za splošno volilno pravico, saj bi uvedba splošne volilne pravice do skrajnosti zaostрила nacionalna in socialna nasprotja. Zato se je zavzemal za postopno reformo volilnega sistema in poizkušal s predlogom o posebni delavski kuriji pomiriti zagovornike hitrejše demokratizacije. Bachmann nadrobno predstavlja posamezne Baernreitherjeve nastopa in poglede, njegova razmišljanja o notranje-političnih razmerah v monarhiji, nacionalnem vprašanju in nacionalnih odnosih, vzgoji in mladinskem kriminalu (brez dvoma je pretirana trditev, da je bil Baernreither eden prvih avstrijskih izobražencev, ki so opozarjali na povezanost neurejenih so-

cialnih razmer in kriminala) itd., itd., ne more pa seveda skriti, da — kljub pozivanju k modernizaciji in zavzemanju za širok dialog pri obravnavanju socialnih in nacionalnih vprašanj — Baernreither ni razumel temeljnih teženj dobe, saj je verjel, da bo mogoče že s posameznimi neodločnimi reformnimi ukrepi monarhijo obvarovati pred globljimi pretresi. Prav Bachmannova knjiga hkrati kaže, da je ostal Baernreither vse do razsula monarhije predvsem nemški nacionalni politik, ki je v rastočih nacionalnih gibanjih videl nevarno grožnjo nemškemu interesom in nemškemu prvenstvu v Cislitvaniji. Čeprav pristaš zmernega popuščanja nekaterim zahtevam nenemških narodov, je vzroke za povečujoča se nacionalna nasprotja iskal v prvi vrsti pri Slovanih, govoril o ogrožnosti nemštva in slovanskem ekspanzionizmu in odklanjal zahteve po federalizaciji monarhije.

Nič drugačen ni bil naposled Baernreitherjev pogled na razmere na Balkanu. Res se je sicer zavzemal za zблиževanje s Srbijo, navezoval stike s posameznimi srbskimi politikami, obsojal Friedjugenove ponaredbe itd., toda obenem je bil tudi zanj Balkan neke vrste »naravno zaledje« monarhije, kamor naj bi Avstroogrška z vso upravičenostjo širila svoj ekonomski in politični vpliv. Zato je, razumljivo srbski odziv na aneksijo razumel kot izzivanje, ki ne more ostati brez odmeva, avstrijsko politiko v Bosni in Hercegovini pa (kritično) presojal predvsem z vidika njenega »kulturnega poslanstva«, saj naj bi bila glavna naloga Avstroogrške na Balkanu njena uveljavitev kot »moči humanitete«.

Ce je Bachmannova knjiga po svoje zanimiva slika miselnega sveta avstrijskega nemškega meščanstva, in sicer tistega njegovega dela, ki je sam sebe razumel in proglašal za osrednji konstruktivni dejavnik monarhije, opozarjata apolegetični (kar se tiče Baernreitherja) in nekoliko nostalgični ton (kar se tiče usode monarhije), ki označujeta Bachmannovo pisanje, na še nepreživeto miselnost dela avstrijskega in nemškega zgodovinopisja, po kateri bi bilo s pametnejšo in prožnejšo politiko monarhijo mogoče obvarovati pred propadom. Misel, da je monarhija propadla predvsem zato, ker so ji slabo vladali, preveča tudi Bachmannovo knjigo; tako ne postavlja pod vprašaj le Baernreitherjevih, temveč tudi Bachmannova stališča.

Peter Vodopivec

Anna Wolf-Poweska, *Doktryna geopolityki w Niemczech*. Poznań, Instytut Zachodni 1979, 302 strani.

Med deli poljskih avtorjev, ki z raznih gledišč obdelujejo nemško-poljske odnose vse do najnovejšega časa, nas more posebej zanimati knjiga A. Wolf-Poweske, saj se loteva problematike, ki se dotika tudi našega prostora. S knjigo si je avtorica zastavila nalogo obdelati tisto smer politično pogojene geografije, ki jo poznamo pod imenom »geopolitika«. Omenja, da ta smer ni bila omejena le na nemški jezikovni prostor, ampak je v letih med obema svetovnjima vojnama (pa tudi že prej) odmevala tudi drugod po Evropi. Pri nas povezuje z njo znanega srbskega geografa Jovana Cvijića. Poudarja, da je na nemškem prostoru bila geopolitika tesno povezana s težnjo po »življenjskem prostoru« na vzhodu ter z nemško ekspanzionistično politiko. V zvezi s tem podaja miselni svet dejanskega utemeljitelja, Šveda Rudolfa Kjelléna ter njegovih nemških epigonov. Ko govori o vlogi geopolitike v letih 1919—1944, kaže na njen izrazito politični poudarek: posebej je poudarjena misel o »življenjskem prostoru« ter o »velikem (gospodarskem, političnem... nemškem) prostoru« (Grossraum) V tesni povezanosti s tema pojmom je poudarjanje nemškega narodnostnega in kulturnega prostora (Volksboden, Kulturboden). V knjigi je omenjena tudi koncepcija Mitteleurope ter njena pojavnost v 19. stoletju. Med sestavinami geopolitike je posebej omenjena tudi takoiimenovana »vojaška geopolitika« (Wehrpolitik).

Posebna pozornost je namenjena odmevnosti geopolitike za nacizma, ali bolje rečeno, njena posvojitve v nacistični pogled na svet. To se kaže le v tedanji nemški publicistiki, ampak tudi v nastopanju nacistične stranke in njenih reprezentantov (na primer Rudolfa Hessa). Kot Poljakinja avtorica posebej naglašá usmerjenost nemške geopolitike ter njenih zagovornikov proti poljskemu narodnostnemu prostoru. Geopolitika po avtorici ni bila nekaj enovitega, ampak skupek idej, izhajajočih iz filozofsko-političnih idej preteklega stoletja, vse od J. G. Herderja, G. W. Hegla, E. M. Arndta pa do vojaških teoretikov (na primer Clausewitza). Močno je vplival na razvoj geopolitike pseudodarvinizem, enostranska interpretacija Darwinove evolucijske teorije. Predvsem pa je bila genaza nemške geopolitike v drugi polovici preteklega stoletja povezana s Friederichom Ratzelom, v letih med obema svetovnjima vojnama pa s Karlom Haushoferjem. V tem okviru avtorica razpravlja tudi o posameznih nemškonacionalnih društvih (na primer o društvu Alldeutscher Verband) ter o vrsti organizacij in znanstvenih ustanov, ki so